

Tema broja: LJUDI I PLANINE / GORE Topics: PEOPLE AND MOUNTAINS / HILLS

ZRINSKA GORA U RANOME NOVOM VIJEKU: KARTOGRAFSKE PERCEPCIJE

ZRINSKA GORA IN THE EARLY MODERN AGE: CARTOGRAPHY PERCEPTION

Drago Roksandić

Odsjek za povijest
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
drago.roksandic@ffzg.hr

Primljeno: 04.09.2010.
Prihvaćeno: 18.10.2010.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
UDK / UDC 911.374.8(497.5 Zrinska gora)091

Sažetak

U hrvatskome kulturnom krajoliku nisu česti slučajevi planina (ili gora) koje svojim nazivima personificiraju aktere iz nacionalnog "panteona". Petrova gora na Kordunu te Zrinska gora na Banovini/Baniji rjedi su takvi primjeri. Polazeći od pretpostavke da naziv nije mogao nastati prije nego što su iz knezova Šubići postali grofovi Zrinski i to najprije u posjedovnom smislu (Zrinska gora, Zrinsko polje itd.), središnje je pitanje da li se i kako održao kontinuitet oronima Zrinska gora u razdoblju nakon što su Zrinski napustili ili izgubili svoje posjede u donjem Pounju, napose pod osmanskom vlašću te u razdoblju poslije Karlovačkog mira (1699.), tj. nakon reinkorporacije pokupsko-posavsko-pounsko-poglinskog međuriječja u bansku Hrvatsku, odnosno, u Bansku krajinu. Ovaj simboličkogeografski i ekohistorijski rad se vremenski odnosi prije svega na rani novi vijek (cca. 150. - 1800.), manje i na modernu epobu, a vrela su prije svega suvremene geografske karte različita podrijetla.

Ključne riječi: Zrinska gora, Banovina/Banija, rani novi vijek, simbolička geografija

Key words: Zrinska gora hills, Banovina/Banija, early Modern Age, symbolic geography

Prvi hrvatski roman bile su *Planine* Zadrana Petra Zoranića (1508. - prije 1569.), tiskane u Veneciji 1569. godine.¹ Budući da "planine" ubrzo više nisu bile jedini motiv hrvatskoga kulturnog pejzaža koji je poticao na kreativne refleksije, iz navedene činjenice ne bi trebalo

¹ "...vremena su odviše ozbiljna da bi ljubavna bol mogla nadglasati opću. Stoga on kreće na put, iz Primorja u planine, k vili Dejaniri, da ga oslobodi muka. Put je njegov zapravo niz čudesnih doživljaja i fantastičnih zgoda, a pouka toga puta prezir ovozemaljskoga i vraćanje vječnoj Istini." (Frangš, Ivo, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske - Cankarjeva založba, Zagreb - Ljubljana 1987., str. 66 - 69.

izvoditi dalekosežne zaključke. Doduše, koncept “Catena Mundi”, apropiiran iz antičke tradicije i u hrvatskoj kulturi, planine čini trajnim izazovom u bilo kakvu promišljanju prostornih aspekata hrvatske povijesti u dugome povijesnom trajanju. Kartografija je pritom time jedna od onih disciplina na razmeđu nefikcionalnog i fikcionalnog bez koje takvih promišljanja danas ne bi moglo ni biti. Neke od planina - Velebit ili Dinaru, primjerice - s tim konceptom u vezi, umjetnički, znanstveno i napose kartografski moguće je slijediti do antike.²

Zrinska gora kao oronim na novovjekovnoj Banskoj krajini (danas, Banovini ili Baniji) drugačiji je slučaj.³ Njezini korijeni nisu antički, u najboljem bi slučaju mogli biti kasnosrednjovjekovni:

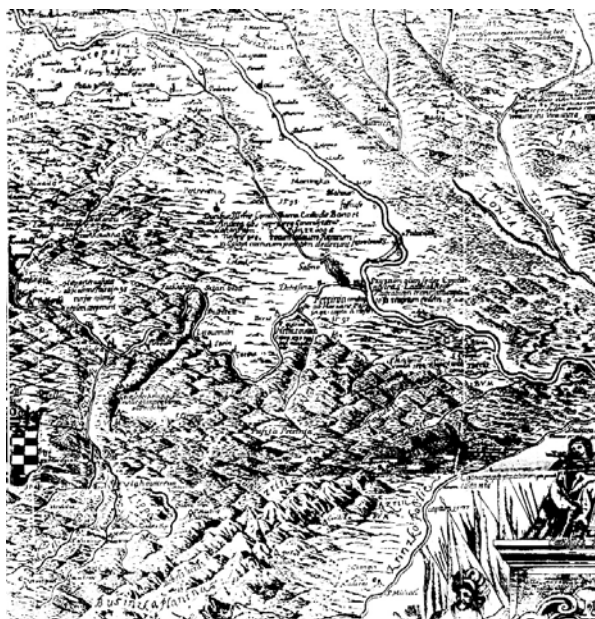
“Knezovi Šubići pisali su se odkako su polovicom 14. vieka iz današnje sjeverne Dalmacije u Posavinu došli, po gradu Zrinu u Banovini knezovi Zrinskimi. U latinskih spisih 14. i 15. vieka vazda su se pisali posavski Šubići comites de Zrin (Zyrin, Zdrinio, Sringe, Srynio, Zerin, Zeren, Serin), a poslije tiekom 16. i 17. vieka de Zrin, de Zrinio, a Zrinio, Zriniensis, i samo riedko kada u latinskih listinah sa genitivom Zrinij. Hrvatskih podpisa Zrinskih knezova imamo istom od početka 16. vieka. Nikola Zrinski, otac Nikole Sigetskoga podpisao se je na latinskom spisu god. 1531. ćirilicom “Miklouš knez Zrinski”, a po svoj prilici da on drugoga pisma, kao što i drugi tadanji hrvatski velikaši nije ni poznao. Isto tako podpisao se njegov sin Nikola Sigetski g. 1544. u poslanici na Kranjskoga plemića Antuna Turna glagolicom: “Miklouš Zrinski, ban”, a na povelji podieljenoj g. 1544. slobodnjakom u Prilišću pod glagolsko pismo latinskimi slovi: “Miklows Zrjnzkj”, a tako i više puta kašnje, kako to nekoliko sačuvanih njegovih listova svjedoči. Latinski podpisivao se je Nikola Zrinski vazda: a Zrin, a Zrinio, de Zrinio, samo na dva pisma u zbirci jugosl. akademije iz Keglevićeva arhiva ima njegov potpis: Nicalaus Zrinji. - (...) Magjarštini podali su se Zrinski knezovi, odkako prigriše novu Lutersku vjeru i počеше stanovati u Čakovcu, te odatle više utjecati u ugarske poslove kao kapetani Kaniže i župani Zaladski. (...)”⁴

Budući da su Zrinski i tada kao i kasnije sve do sloma 1671. godine imali svojih posjeda na raznim stranama, izbor pridjeva “Zrinski” bio je za mene istraživački izazov. Grofovi Zrinski su u 14. i 15. stoljeću u donjem Pounju imali i važnijih i unosnijih posjeda (primjerice, Kostajnica, Gvozdansko). To je razlog što mi se hipotetički ne čini prihvatljivim da bi oronim “Zrinska gora” mogao biti izveden iz oikonima “Zrin”. Pretpostavka je da je bio izveden iz naslova roda Zrinskih, kao što je u 17. i 18. stoljeću analogno bio izvođen pojam “Zrinsko

² Vidjeti jedan autorov doprinos: Roksandić, Drago, “Prostor Tromeđe: varijacije na temu o Dinari”, u: isti, *Triplex Confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti 1500-1800.*, Barbat, Zagreb 2003., str. 53 - 71.

³ Iako je bibliografija o Zrinskoj gori razmjerno opsežna, mnogobrojna pitanja s njome u vezi nikada nisu istraživana ili su izrazito nedovoljno istražena. Svjedoči o tome i uvid u recentni, vrlo sadržajni zbornik: Bučar, Matija (ur.), *Zrinska gora: regionalni park prirode / Zrinska Gora Mountain: Regional Nature Park*, Grad Petrinja - Sisačko-moslavačka županija - Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Odsjek Petrinja - Matica hrvatska - Ogranak Petrinja, Petrinja 2010. (Ako bi i moglo biti dvojbe je li pojam “park prirode” bolje engleski prevesti ‘nature park’ ili ‘natural park’, ‘Zrinska Gora Mountain’ nije dobar prijevod pojma ‘Zrinska gora’.)

⁴ Lopašić, Radoslav (sabrao i protumačio), *Urbaria lingua croatica conscripta. Hrvatski urbari. Svezak I.*, Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, vol. V., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1894., str. 173, bilj. 3; Štefanec, Nataša, *Heretik Njegova Veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*, Barbat, Zagreb 2001.

Slika 1. Banskokrajiški prostor na karti Stjepana Glavača iz 1673. godine

polje”, o čemu će biti riječi. To je jedan od poticaja koji su me opredijelili napisati ovaj članak.

Kada sam prvi put počeo razmišljati o njemu prije nešto više od godinu dana, previdjevši u prvi mah Glavačevu kartu kao izvor, spontano sam krenuo od hipoteze da je pojam “Zrinska gora” romantizirani historizam 19. stoljeća, koji je stvoren sa željom da se narodno “preporođeni” hrvatski prostor konstruira kao prirodni nacionalni panteon, u kojem bi, primjerice, pored starije Petrove gore stajala mlađa Zrinska gora i sl., a sve u skladu s kanonskom percepcijom “Lijepa naše domovine...” A. Mihanovića, koju je, *nota bene*, uglazbio krajiški časnik Josip Runjanin u neposrednom susjedstvu Petrove i Zrinske gore, u banskokrajiškoj Glini, možda, 1846. godine.⁵

Međutim, profesionalni skepticizam tjerao me je da istraživačko pitanje slojevitije postavim, što me je ubrzo dovelo do inače dobro poznatih karata, spomenute Stjepana Glavača te Johanna Weikharda Valvasora iz 1689. godine.⁶ Obje, naime, sadržavaju nazive “Zrin”, “Zrinzka Planina” i “Zrinzko Polje”!

U oba slučaja, pojam “Zrinzka Planina” odnosi se na pounsku stranu današnje Zrinske gore, što je već istraživački problem *par excellence*. Kada je i kako “prešla” s pounske na pokupsku stranu Banske krajine i drugo, kada je i kako “Zrinska planina” postala “Zrinska gora”? Imajući na umu teškoće novovjekovne kartografije s ucrtavanjem pobrđa, ali, prije toga i sa samim percipiranjem pobrđa, slučaj Zrinske gore morao sam ipak postaviti u širem kontekstu.

Prvo, brojna peripanonska pobrđa različitih geomorfoloških i sociokulturnih obilježja kartografski su bila veliki problem u razdoblju od 16. do 18. stoljeća. Nije bila riječ samo o manje ili više pošumljenim uzvisinama, nego i o riječnim tokovima u njihovoj blizini, s mnoštvom meandara i ada, kao i o brojnim močvarnim predjelima. Ograničujući se na uzvisine, geološki i geomorfološki valja imati na umu da Zrinska gora u užem smislu, “kao uostalom i Trgovska gora, pripada skupini remobiliziranih rasjedno-boranih gorskih masiva

⁵ *Znameniti i zaslužni Hrvati*, Hrvatski štamparski zavod d.d., Zagreb 1925., str 232 (http://hr.wikipedia.org/wiki/Josip_Runjanin, 10.10.2010.; vidjeti, također: Josip Runjanin (www.biografije.org/runjanin.htm, 10.10.2010. Morao sam napisati “možda” jer su u posljednje vrijeme učestala osporavanja Runjaninova autorstva, a da se pritom nitko involviran u raspravi nije potrudio istražiti i objaviti povijesno gradivo u vezi s uglazbljivanjem “Lijepa naše”, ali i u vezi s Josipom Runjaninom, koji je historiografski praktično nepoznat.

⁶ Valvasor, Janez Vajkard, *Slava Vojvodine Kranjske. Izbrana poglavlja*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1984., Priloga VIII: Zemljevid Hrvatske.

Slika 2.
Banskokrajiški
prostor na karti
Johanna Weikharda
Valvasora iz 1689
godine⁷

u zoni unutrašnjih Dinarida. Njezin današnji reljefni izgled vezan je uz razdoblje neogena i kvartara tijekom kojeg su rasjednim pokretima izdignuti stariji stijenski kompleksi u paleozoiku i mezozoiku. Kao izraz višestrukog izdizanja i smirivanja tektonskih aktivnosti obilježenih prevladavanjem fluviodenudacijskih procesa oblikovan je splet širokih bila, grebena i kosa, često bez jasno izraženog smjera pružanja (Bognar, 1992). Zrinska gora, prema tome, nema jasno izražene trupine ili bila već predstavlja skupni naziv za više uzvisina ili kosa, od kojih su najvažnije Šamarica, Andelina kosa, Popov gaj, Vješala, Kobiljak i Vratnik.⁸ Kao što su u tim predjelima u ranome novom vijeku bile razlivene rijeke i močvare, još "razlivenijima" su se morali pričinjati gorski predjeli. To je upravo ono što se obično ističe u novijim analizama čak i najboljeg, tj. Glavačeva kartografskog prikaza banskokrajiškog prostora:

⁷ "Zrinska Planina" i "Bvsinska Planina" se i na ovoj karti susreću kod Gvozdanskog ("Guosdance") na rijeci Žirovcu ("Sirouinza Fluss"), lijevoj pritoci Une. Ista rijeka dijeli i "Zrinsko Polie" od "Bvsinsko Polie". Bužimska je gora danas u Hrvatskoj najčešće Trgovska gora, inače, posljednje potencijalno odlagalište nuklearnog otpada u Republici Hrvatskoj. (Vidjeti: "Protivimo se odlagalištu nuklearnog otpada na Trgovskoj gori. Izjava SKD Prosvjeta", *Novosti*, br. 563, Zagreb, 1. listopada 2010. godine www.novosti.com/2010/10.)

⁸ Matas, Mate; Braičić, Zdenko, "Osnovne geografske osobine Banovine i Zrinske gore", *Zrinska gora: regionalni park prirode / Zrinska Gora Mountain: Regional Nature Park*, Petrinja 2010., str. 23 - 24. Vidjeti i: Bognar, A.; Blazek, I., "Neke osnovne geomorfološke osobine Banijskog pobjrđa", *Radovi*, 22, Zagreb 1987.; Bognar, A., "Geomorfološke osobine Republike Hrvatske", *Geografski horizont*, 38, 2, Zagreb 1992. Jedan od najranijih kartografskih prikaza spomenutoga zrinskogorskog "spleta" vjerojatno je Angielusova karta Hrvatske i Slavonije (Beč, 1566.). Sjenčenjem brdovitih predjela, stiliziranjem šumskih površina, naglašavanjem fortificiranih mjesta, u nekim slučajevima čak i tlocrtnim prikazom tvrđava ("Zerin" (Zrin), "Withidsch" (Bihać) itd.) pa i iscrtavanjem osmansko-habsburških razdjelnica, ova karta vrlo zorno predočuje potonji banskokrajiški krajolik u ovome vremenu. (Kozličić, Mithad, *Regiones flumina Unnae et Sanae in veteribus tabulis geographicis. Unsko-sansko područje na starim geografskim kartama (Izbor karata, planova i veduta u kontekstu historije Unsko-sanskog područja od kraja 15. do početka 18. stoljeća*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo - Arhiv Unsko-sanskog arhiva, Bihać 2003., str. 85 i 86. S druge strane, spomenute "uzvisine ili kose" kartografski su otkrile tek topografske karte druge polovice 19. stoljeća. O tome će više biti riječi u ovom članku.

“(…) No ipak se zapaža koje je krajeve Hrvatske Glavač poznao bolje, a koje slabije. (..) Krajevi južnije od toka Kupe nisu prikazani s ujednačenim kriterijem. To posebno vrijedi u pogledu predstavljanja reljefa zemljišta. (..) Glavač se potrudio da nam predoči pojedine gorske nizove kao ulančane ili razvedene riječnim dolinama. (..)… na karti (se) dobro ističu gorski masivi ili planinski vrhovi koji svojom pojavom u pejzažu vladaju nad širom okolicom. (..) Možda je malo prenaplašeno istaknuta Zrinska i Petrova gora (Zrinska Planina, Gora Petroua), kao i čitav gorski kraj između tokova Kupe i Dobre. (..) Vijuganje toka rijeke Save samo se ponegdje naslućuje. (..) Nizvodno od Siska vide se još neka skretanja Save, ali ih je teško prepoznati sa stvarnim stanjem. (..) Prikaz toka Gline sasvim je uopćen, a od njezinih pritoka spomenuti su samo potoci Maia fl., Buzeta fl. i Brutsina fl. Od gradine Pusta Petrinja teče prema sjeveru potok Petrinja, koji utječe u Kupu. Potoci koji izviru iz sjevernih pristranaka Zrinske gore ulijevaju se u Savu. Od njih imenovana su samo dva. To su Paztusa fl. i Gradusza fl. Tok rijeke Une vidi se posve uopćen, što je i razumljivo, jer tamo Glavač nije mogao doći i raditi. Zato je i zemljište oko nje prilično pusto i nepoznato. Iz Bužimske gore vidi se tok potoka Žirovca koji teče prema Uni, ali bez spomena njegova imena.”⁹

Drugo, svojevrsna amorfnost pobrda u pokupsko-posavsko-pounsko-poglinskom međuriječju ekohistorijski se reflektirala u višestrukosti “simboličkih geografija” u gorskome kulturnom pejzažu. U susljedičnim epohalnim promjenama povijesnih situacija od 14/15. stoljeća nadalje, simboličke geografije su se restrukturirale, bolje rečeno, preslojavale prema obrascima koji su isto tako bili višestruko uvjetovani konfliktnim proizvodnjama prostora.¹⁰ Ostalo je tome tako do suvremenog doba. Primjerice, u 20. stoljeću razmjerno gusto naseljeni gorski predjeli, relativno ustaljeno naseljeni u razdoblju cca. 1700. - 1900. godine, izgubili su svoje stanovništvo, ponegdje do potpune raseljenosti. Veća ili manja gradska naselja na rubovima Zrinske gore (Sisak, Kostajnica, Dvor na Uni, Glina i Petrinja) bila su u razdoblju do 1991.-1995. godine apsorbirala veliki dio gorskih žitelja. Time se mijenjala i percepcija gorskog predjela, dakako, na različite načine iz pojedinih gradskih naselja i različito prema sociokulturnim, etnokonfesionalnim pa i političkim regionalnim tradicijama).¹¹ Relokacije stanovništva u vezi su s promjenama geografskih naziva. Kada se uspoređi kartu Zrinske,

⁹ Ovaj širi izvod iz Markovićeve analize Glavačeve karte bio je nužan da bismo isključili rasprave o fizičkogeografskoj egzaktnosti ranonovojekovnih karata. One me ovdje zanimaju prije svega u svome simboličkogeografskom pogledu, bitnome i za konkretnohistorijske analize. Vidjeti: Marković, Mirko, *Descriptio Croatiae. Hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata*, Naprijed, Zagreb 1993., str. 184 - 194. Za razliku od Markovićeva, humanogeografski pristup (*la géographie humaine*), koji je u hrvatskom slučaju provjeren u izvrsnoj studiji André Blanca (*Zapadna Hrvatska. Studija iz humane geografije*, Prosvjeta d.o.o., Zagreb 2003.), istu problematiku povijesnosti međuodnosa čovjeka i okoliša postavio je na drugačiji način.

¹⁰ Koncept ‘proizvodnja prostora’ razvio je Henri Lefebvre (*La production de l'espace*, Anthropos, Paris 1974). Kada je riječ o kartografskim praksama ‘proizvodnje prostora’ u dobu prosvjetiteljstva riječ, vrlo je poticno djelo Larryja Wolffa *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment* (Stanford University Press, 1994).

¹¹ Izvrstan *case-study* s time u vezi su članci u glasilu Hrvatskoga planinarskog saveza *Hrvatski planinar*, odnosno *Naše planine*, od 1898. godine do danas na teme “Zrinska gora”, “Samarica”, “Hrastovička gora”, “Cepeliš”, “Bužimska gora”, “Trgovska gora” itd. Vidi: www.plsavez.hr/HP/). Zbog jačih utjecaja urbanih tradicija posebno je dobro kartografski dokumentiran “Cepeliš”. Jozefinska karta iz 1783. godine (Hrvatski državni arhiv, Kartografska zbirka /dalje: HDA, KZ/, B. V. 97: Sectio IX) bilježi “Dorf Czepeliss” (selo Cepeliš), vrh “Gladni Brieg” na mjestu današnje “Piramide” te ruševinu “Poszavec”, “Franziscaner Kloster” (Franjevački samostan) kao i “Hrasztovicza Rudera” (Hrastovička ruševina). Inače, Hrastovica i njezina okolica zavreduju posebnu historijskogeografsku studiju i zbog baštine i zbog obilja sačuvanih vrela.

Trgovske i Hrastovičke gore u navedenom zborniku, (*Zrinska gora / regionalni park prirode*, str. 23) s, da nastavim s istim primjerom, topografskom kartom Petrinje iz 1930/1956. godine, vidi se da na prvoj nema "Male gore" između sela Gora, Križ i Cepeliš, kao što na drugoj, topografskoj, nema Hrastovičke gore. Cepeliš je na drugoj označen kao kosa koja se spušta južno od vrha Cepeliš (415 m).¹² U kakvu su međuodnosu Mala gora, Hrastovička gora i Cepeliš očito je prije svega pitanje lokalne mikrohistorije, ali i pitanje koje ima i svoje šire, najmanje regionalne kontekste. Slična bi se pitanja moglo otvoriti u vezi s međuodnosima Zrinska gora vs. Šamarica, Trgovska gora vs. Bužimska gora itd.¹³

Međutim, povijest ovog međuriječja nikada nije bila stvarana prije svega iz gorske perspektive. Naprotiv, tek 1800. godine, kada je Banska krajina prvi put integrirala čitav prostor Međuriječja pa i prešla preko granica rijeke Gline prema Petrovoj gori, postalo je moguće govoriti o Banovini ili Baniji.¹⁴ Budući da je daleko najviše banskokrajiškog stanovništva živjelo u vojnokrajiškom podaništvu, statusna ujednačenost je stvarala privid prostorne ujednačenosti. U tome je bio smisao Banovine, jedinog dijela Vojne krajine pod banskim zapovjedništvom. Međutim, za razliku od Banske krajine u prvoj polovici 18. stoljeća, čije je težište bilo u zrinskogorskom masivu, epicentri potonje, militarizirane Banske krajine nakon sredine 18. stoljeća sve više su se pomjerali prema mjestima na rijekama (Glina u 1. banskoj pukovnji, Petrinja, Kostajnica, Vojni Sisak i Podovi/Dvor itd. u 2. banskoj pukovnji). Koliko su i kada te na kakav način Pokupci, Posavci, Pounjani i Poglinjani, pripadnici jedne ili druge etnokonfesionalne zajednice (Hrvati i katolici, Srbi i pravoslavni) bili Banovci ili Baniji, otvoreno je pitanje. Ovdje ga je nužno apostrofirati da bi što jasnije moglo biti postavljeno temeljno pitanje o (kartografskim) percepcijama Zrinske gore, koja u najnovije vrijeme, sve više stječe "panregionalni" status Zrinskog gorja.¹⁵

Geografska karta u ranome novom vijeku uvijek je bila konfliktna sinteza kulturnih obrazaca i praksi, interesnih konstelacija, znanstvenih spoznaja te umjetničkih umijeća. Splet ovih aspekata još je složeniji kada je riječ o kartografskoj produkciji kojom se u osnovi generira "sliku Drugog", što je u navedenoj epohi češće bio slučaj nego što se radilo o "slici

¹² Bučar, Matija (ur.), *Zrinska gora: regionalni park prirode / Zrinska Gora Mountain: Regional Nature Park*, Grad Petrinja - Sisačko-moslavačka županija - Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Odsjek Petrinja - Matica hrvatska - Ogranak Petrinja, Petrinja 2010., str. 23. Slika 3: Granice Zrinske gore/Zrinskog gorja i reljefna struktura; "Petrinja", 1 : 100 000, sekcija 65, Vojnogeografski institut, Beograd 1930/1956.

¹³ Bibliografija bi mogla uključivati mnoštvo naslova. Danas je u hrvatskoj historiografiji najslabije poznat slučaj Bužimske gore. Bužim ili Čavnik, sjedište vlastelinstva koje je 1576. godine, kada su ga Osmanlije osvojile, pripadalo knezovima Keglevićima, izgleda da je posljednji put historiografski istražen na temelju primarnih izvora u studiji Radoslava Lopašića *Bihać i Bihaćka krajina. Mjestopisne i poviestne crtice*, Matica hrvatska, Zagreb 1890., str. 156 - 172. Bilo bi mi drago da sam u krivu.

¹⁴ Ekskluzivno korištenje jednog naziva, Banovina, što je postalo uobičajeno poslije 1991. - 1995. godine, znanstveno je i običajno, u regionalnoj tradiciji, neodrživo i politički nekorektno. Oba pojma imaju isti korijen i u osnovi isto značenje - Banska krajina.

¹⁵ Dva su stava s time u vezi bitna: prvo, "U geomorfološkom smislu, kao i u fizičkogeografskom, Zrinska i Trgovska gora s Dvorskom zavalom predstavljaju mezogeomorfološku cjelinu u okviru makrogeomorfološke zavale SZ Hrvatske (Bognar, 2001)." i drugo, "Hrastovička (ili Petrinjska) gora predstavlja sjeverozapadni izdanak Zrinske gore od koje je oštro odvojena predisponiranom dolinom Petrinjčice." (Bučar, Matija (ur.), *Zrinska gora: regionalni park prirode / Zrinska Gora Mountain: Regional Nature Park*, Grad Petrinja - Sisačko-moslavačka županija - Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Odsjek Petrinja - Matica hrvatska - Ogranak Petrinja, Petrinja 2010., str. 23, 24) Koliko god rječnik bio geografski, riječ je o promijenjenoj društvenopovijesnoj, ali i ekohistorijskoj situaciji u kojoj ovakav diskurs dobiva svoj prividno neupitni legitimitet.

o Sebi”.¹⁶ U ovome radu o kartografskim percepcijama Zrinske gore u ranome novom vijeku nemoguće je ući u kompleksnu, monografsku obradu teme.¹⁷

Međutim, da ne bih iznevjerio problemski pristup temi i napose dvama postavljenim pitanjima, prije nego što prijedem na raspravu o banskokrajiškoj ekstenziji pojma “Zrinska gora”, moram upozoriti na potpitanje o kartografskom viđenju, odnosno, neviđenju njezina masiva. Jedan je njegov vid profesionalne naravi. U 16. i 17. stoljeću kartografsko prikazivanje geomorfološke konfiguracije pobrđa iziskivalo je iznimnu vještinu crtanja, a mjerenje visina sve do sredine 19. stoljeća nerijetko je bilo ili vrlo teško izvedivo ili neizvedivo. Otuda su “krtičnjaci”, rudimentarni geografski simboli za brdovite predjele, bili jedno od najuočljivijih obilježja ranonovovjekovne kartografije općenito, Hrvatske napose.¹⁸ Međutim, karte su uvijek bile funkcionalno strukturirane, što znači da je problematika kartografske “proizvodnje prostora” uvijek bila vrlo kompleksan mentalni fenomen, a to u hrvatskom slučaju u ranome novom vijeku posebno treba imati na umu. Zemlja-višegraničje, k tome, civilizacijsko konfliktno višegraničje, bila je i kartografska “bojišnica”. Banskokrajiški prostor je u čitavu tom razdoblju bio u epicentru spomenute problematike.

U monografiji Milana Kruheka *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog Kraljevstva tijekom 16. stoljeća* (Institut za suvremenu povijest, Zagreb 1995.), kada je o Međuriječju riječ, prema izvješću Ivana Lenkovića iz 1563. godine, postojale su sljedeće utvrde (abecedno, s podacima o tadašnjim posjednicima): Ajtić (Ajtić), Blinja (Keglević), Bojna (grof Blagajski), Bović (Topuska opatija), Bruvno (grof Blagajski), Bušević (grof Blagajski), Čuntić (zagrebački Kaptol), Glinski kaštel (Šimun Juršanić), Gora (grof Slunjski), Gornji Gradac (zagrebački Kaptol), **Gorička** (grof Zrinski), Graduša (Frajević), **Gvozdansko** (grof Zrinski), Hrastovica (zagrebački biskup), **Jamnica** (grof Zrinski), Kliman (Topuska opatija), Klimna gora (Gora sv. Klimenta) (zagrebački biskup), Križ (zagrebački biskup), Mračaj (grof Blagajski), Ostrožin (Kapitanić), Peć (Pecki) (zagrebački biskup), **Pedalj** (grof Zrinski), Petrinja (zagrebački Kaptol), Pokupsko (Topuska opatija), **Prevršac** (Prekoveršac) (grof Zrinski), Rubišće (Topuska opatija), Sisak (zagrebački Kaptol), Sokol na Glini (zagrebački Kaptol), Sračica (Topuska opatija), Srednji

¹⁶ Primjerice, Lučić-Blaeuova karta *Illyricum hodiernum* (1668.) kapitalno je djelo hrvatske i europske kartografije po svojim “metakartografskim” implikacijama, ali je ona praktično nevažna za temu ovog članka. (Sravni: Slukan Altić, Mirela, *Povijesna kartografija. Kartografski izvori u povijesnim znanostima*, Meridijani, Samobor 2003., str. 370.

¹⁷ Kartografska proizvodnja “slike o Drugom” u slučaju Banske krajine, općenito Hrvatske i Slavenske krajine, u 18. stoljeću za mene je postao mnogo veći problem nego što je bio prije 2002. godine, kada sam u *Bibliothèque Nationale*, u *Cartes et plans* (dalje: BN, CeP), u Parizu otkrio da je francuska kartografija u najkraćem roku aproprirala spoznaje grofa Marsiglija poslije Karlovačkog mira (1699.). Primjerice, ‘CARTE PARTICULIERE DE LA HONGRIE DE LA TRANSILVANIE DE LA CROATIE ET DE LA SLAVONIE Dressée sur les Observations de M^r. Le Comte Marsilli et sur plusieurs autres Memoires Par G. Delisle l’Academie R^{le}. Des Sciences a Paris chez l’auteur sur le Quai de l’Horloge avec Privil. 20 May 1717’ (Ge. CC. 1245 (188-191)) u banskokrajiškom arealu, inače, realiziranom na impresivan kartografski način, sadržava mnoštvo oikonima i hidronima. Navodim samo neke među njima u grafiji koju su preuzeli francuski geografi: *Kulpa* desna obala: *Stenisnak*, *Petrinia*; *Kulpa*, lijeva obala: *Pakuptzi*, *Berkussa*, *Sissek*; petrogorski predio: *Ostrosina*, *Klokotz*, *Krstinia*, *Petrovatz*, *Pernia*, *Bukovitza*, *Bovitz*; rijeka *Glina*: mjesto Glina kao *Smerdgiak*; rijeka Maja je označena kao *Pruscina R.*; *Uranogratz*, *Boinik*, *Stratsitze*; zriinskogorski predio: *Pedaly*, *Gvozdanski*, *Goritzza*, *Zrin*, *Comagovina* i dalje *Tsuntitz*, *Pietnik*, *Sokoletz*, *Gora*, *Putra*, *Krastovitz* itd.; u Pounju su *Zrinepolie*, *Novi*, ‘*Vieux Novi*’, *Kastanovitz*, *Dubitz*, *Dannanovitz*, *Jessenovitz* itd.; *Petrinia* je južno i sjeverno od Hrastovice, južnija bez oznake *Puszta*. Dakle, ‘*Zrin*’ i ‘*Zrinepolie*’ su označeni, a Zrinska planina nije, kao što je inače karta siromašnija oronimima. Opseg ovog članka ne dozvoljava mi duže se zadržati na francuskim kartama u spomenutom kontekstu.

¹⁸ Slukan Altić, Mirela, nav. dj., str. 30-40. Metode krtičnjaka, kavalir, šrafiranja i sjenčanja dominirale su u ranome novom vijeku, kada je riječ o reljefu, dakako, ne ulazeći u druge složene probleme razvoja kartografije.

Gradac (zagrebački Kaptol), Steničnjak (grof Slunjski), Svinica (Gruber), Veletić-kaštel na Glini (Veletić), **Vranograč** (grof Zrinski) (danas u Bosni - D.R.), Vidnić, **Zrin** (grof Zrinski) i Žirovnica (grof Blagajski). Ferdinandovo povjerenstvo iz iste godine, koje je bilo vrlo restriktivno procjenjujući održivost i potrebu za krajiškim utverdama, registriralo je i Vinodol, "pola milje od Hrastovice", koje je "pripada(lo) Ladislavu Kerecczenyu".¹⁹ Masno su otisnute utvrde u posjedu grofova Zrinskih.²⁰

U brojnim elaboratima o protuosmanskoj obrani, koje su predmet rasprave u Kruhekovoj monografiji, ključ obrane i napada su bile fortifikacije, a rijetko kada ekosistemi. Karta Domenica **Zeno** i Giovannija Francesco **Camocio** o ratovima s Osmanlijama u Jugoistočnoj Europi 1566. godine primjer je karte bez ijednog pobrda u cijeloj regiji! Pokreti vojski bili su usmjereni tokovima rijeka i još uočljivije - fortifikacijama. Rijeka Una, primjerice, vrlo je uočljiva na ovoj kao i na više drugih karata 16. i 17. stoljeća zbog svojih brojnih fortificiranih riječnih otoka.²¹ Drugih obavijesti o banskokrajiškom prostoru, praktično, nema! Sličan je problem i s **Hirschvogelovom** kartom iz 1570. godine. Hrvatske rijeke uglavnom teku od juga/jugozapada, skoro usporedno jedne s drugima, od velebitskog masiva, prema sjeveru/sjeveroistoku, ulijevajući se u Kupu ili Savu. Rijeka Glina ("Glina fl:") se ulijeva u Kupu nedaleko njezina utoka u Savu, kod "Siris". Hrastovica ("Costrouicza") je na Savi, istočno od Siska, a "Plina" (Blinja) još nešto južnije i udaljenije od rijeke. Na Uni je čitav niz gradova na riječnim otocima, među kojima nas zanimaju "Nouogradecz", "Dobranim", "Khastanicza",

¹⁹ Kruhek 1995.: 185-190, 219. U ljeto 1596. godine nadvojvoda Ferdinand je odobrio pregovore s donjepounskim srpskovlaškim duhovnim i svjetovnim starješinama radi njihova sudjelovanja u pohodu na osmansku Kostajnicu. U izjavi spomenutih starješina od 5. srpnja i.g. (po starom kalendaru) govorilo se o sedamdeset osvojenih i opustošenih gradova između Une i Kupe. (Grbić, Manojlo, *Karlovačko vladništvo (prva, druga i treća knjiga)*, "Sava Mrkalj", Topusko 1990., knj. I., str. 87).

²⁰ Adamček, Josip, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske. Knjiga 18, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti - Monografije. Knjiga 8, Odjel za hrvatsku povijest. Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu - Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1980., Karta: "Vlastelinstva i plemićki posjedi u Hrvatskoj sredinom XVI stoljeća". Tematska karta posjeda grofova Zrinskih oko 1550. godine preuzeta je u monografiji Mirele Slukan Altić *Povijesni atlas gradova. IV. svezak. Hrvatska Kostajnica* (Institut društvenih znanosti Ivo Pilar - Državni arhiv Sisak, 2007., str. 41). Karta, inače, nije točna jer kao posjed Zrinskih označava dubičko područje, što nikada nije bio slučaj. K tome, Osmanlije su osvojile Dubicu 1538. godine. Kada je riječ o kaptolskim petrinjsko-gradečkim posjedima, nije jasno kako je bilo moguće da je njihova granica počinjala na gorskim rubovima vlastelinskih središta Donjeg Gradca i Gornjeg Gradca (današnji Donji i Gornji Gradac na poglinskim padinama Zrinske gore). To je značilo da su Zrinski posjedovali velike površine inače jedva naseljenih ili nenaseljenih gorskih predjela potonje Šamarice i Andeline Kose, k tome, sa suprotne strane gorskog bila i poprilično udaljenih od Zrina ili Gvozdanskog, a "na vratu" vrlo važnim kaptolskim posjedima! Da je oko Gradca bilo usijano svjedoči i Krčelić. U vrijeme kada su osmanski pohodi na ovo međuriječje bili najžešći, 1539. godine, dakle, nakon pada Dubice i Jasenovca, nisu izostajali sukobi Zrinskih s Kaptolom zbog Donjeg Gradca: "Pismo kaštelana Donjega Gradca Klementa otkriva Kaptolu pljačkanje što su ga počinili vojnici Ivana Zrinskog, pa između ostalog sadržava i to da su vojnici toga Zrinskog nosili turske turbane što su ih sami napravili, a na čelu tursku zastavu, ..." (Krčelić, Baltazar Adam, *Povijest Stolne crkve zagrebačke*, Institut za suvremenu povijest, Zagreb 1994., str. 252). U svakom slučaju, godine 1646., prema Rattkayju, "Zrin-aga (se) s dopuštenjem bosanskog upravitelja upustio u popravak utvrde zvane Mali Gradac ... i naposljetku ... su vojnici počeli obrađivati susjedno selo". Očito se radilo o "ničijoj zemlji", inače zemlji koja ranije nije pripadala Zrinskim. Izlišno je isticati da je regionalni prestiž Zrinskih među Osmanlijama bio toliki da se i njihov zapovjednik s lijeve obale donje Une nazivao "Zrin-aga". Vidjeti: *Rattkay, Juraj, Spomen na kraljeve i banove Kraljevstva Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2001., str. 274-275. Inače, mjesno kazalo u ovoj knjizi izjednačuje dva različita Gradca. Spomenuta monografija Josipa Adamčeka sadržava obilje obavijesti o zbivanjima na vlastelinstvima Donji i Gornji Gradec u navedenom razdoblju, koje su važne i za delinaciju zrinskogorskog areala u ranome novom vijeku prije osmanskog zauzeća.

²¹ Pandžić, Ankica, *Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske*, Povijesni muzej Hrvatske - Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1988., str. 40 i 41., kat. br. 23.

“Wackin” (Bačin), “Dublicza” i “Jessenocz”. (Jasenovac je raskošno prikazan kao grad na riječnom utoku i to usred utoka više vodotoka u Savu. “Dunan fl.”, tj. Sunja teče paralelno s Unom, s njezine lijeve strane, a na njoj su “Comagon”, “Prikaueský” i kod Dubice se ulijeva u Unu. Od juga prema sjeveru, između Gline i Sunje, nalaze se “Gosdanczko”, “Pogel”, “Serinn”, “Schwinicza”, “Winadul” i dalje Sisak. Dakle i naselja su orijentirana od juga prema sjeveru. Pobrđima, kao ni šumama, koja su naglašena drugdje na karti, u ovom prostoru nema traga. Sva su naselja označena kao kašteli. “Krtičnjaka” ima, ali su i najsjeverniji južno od banskokrajiškog prostora.²²

Dakle, postoji li Zrinska gora ili ne postoji ovim je kartografima bilo u biti nevažno. Mentalno su oni vrlo bliski krajiškom generalu Ivanu Lenkoviću ili bilo kome drugome tko je u isto to doba odlučivao o fortifikacijskim razmještajima raspoloživih vojnih efektiv.

Kada i ima “krtičnjaka”, nerijetko su toliko stilizirani da karte jedva da daju kakve pouzdanije obavijesti. Rječit je slučaj inače konceptualno dragocjene karte Sebastiana Münstera *Descriptio totivs Illyridis* (Basel, 1552.). Riječ je o južnoj orijentacijskoj karti. “Saw fl.” dijeli “Windisch land” i “Steyermarck” od “Ober Bossen”, “Crabaten” i “Windisch marck”. “Kulp fl.” dijeli “Windisch marck” od “Crabaten”. “Agran” je grad u “Windisch land”. “Vna fl.” izvire ispod “Vnatz”, označenog kao naselje, zapadno od “Seth” i “Vdwin”. U visini “Repysch” i “Wihitsch” s lijeve obale Une je “Tüfels gartin” (Vražji vrt, Plješevica), a dalje prema zapadu neprekinuto i vijugavo nacrtan je pošumljeni planinski lanac, segment *Catena Mundi*.

U Pounju su jedno drugome nasuprot “Nouigrad” s desne i “Serin” s lijeve obale rijeke Une te još zapadnije “Perna”. Sjevernije od Zrina je “Blina”, a još sjevernije “Sysseck”, koji je položen između Kupe i Une, južno od Save. Između Siska i Blinje je goroviti predio. To je stilizirani, “krtičnjački” prikaz pretpostavljene Zrinske gore, naglašen isto tako stiliziranim stablima, čime se razlikuje od ogoljenih susjednih krtičnjaka. Medvednica dominira u tome predjelu, isto kao i biskupski “Agran” te je u usporedbi s njome Zrinska gora bitno skromnijih razmjera. S desne obale Une u visini stilizacije je mjesto “Wain”. U donjem toku Kupe predio je određen Kupom i njezinim pritokama te Savom i Unom, a cijeli je predio južno od Zagreba. Na karti Zagreb i Medvednica - dominiraju!²³

Jasniju kartografsku predodžbu o oikonimima, oronimima i hidronimima banskokrajiškog prostora u 16. stoljeću daje karta Johanna Sambucusa *Illyricum* iz *Teatrum orbis terrarum* Abrahama Orteliusa (Antwerpen 1572.).²⁴ Hrvatske su zemlje u Orteliusovu atlasu inače prikazane uglavnom na kartama habsburških kartografa: Augustina Hirschvogela, Wolfganga Laziusa i Johanna Sambucusa.²⁵ Razmjerno su brojni oikonimi u Međuriječju (abecedno): Blina (Blinja), Bruman (Brubno), Buniza (?), Buschin (Bužim), Chomogoina (Komogovina), Costanawiz (Kostajnica), Crastowiza (Hrastovica), Dubiza (Dubica), Godanzki (Gvozdanski), Gorach (Gore), Gradiza (Graduša), Heilkreuz (Sv. Križ), Kliman, Klina, Lomniza (Lomnica),

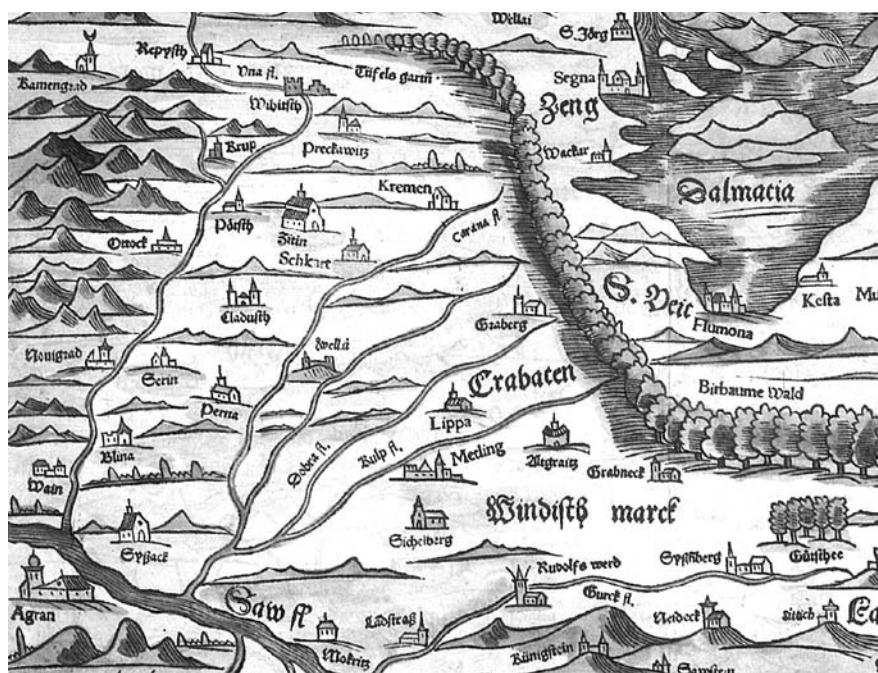
²² Augustin Hirschvogel, *Schiavoniae, Croatiae, Carniae, Istriae, Bosniae, finitimarumque regionum nova descriptio ...* (Antwerpen 1573.), u: nav. dj., str. 47 i 49.

²³ Pandžić, Ankica, *Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske. Izložba Povijesnog muzeja Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, listopad/studeni, 1988.*, str. 30 i 31.

²⁴ Pandžić 1988.: 44 i 45.

²⁵ Slukan Altić 2003.: 113.

Slika 3. "Windisch land" te predio između Une i Korane na Münsterovoj karti iz kataloga Ankice Pandžić "Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske" ("Descriptio totivs Illyridis" na str. 31)

Mitergradaz (Srednji Gradac), Nouigrad (Novigrad), Obergradaz (Gornji Gradac), Pedl (Pedalj), Perna, Petrina, Petrovagora, Petroworsky (Prevršac), Porsch (Peć), Rohische (?), Sisseg (Sisak), Sfinica (Svinica), Sokol²⁶, Tułtschisi (?), Wercosowina (Brkiševina), Widnik (Bijelnik?), Winadol (Vinodol), Woina (Bojna), Zerín (Zrin), Zradsiza (Sračica).

K tome, širi je predio određen vodotocima "Kulpa flu.", "Sava flu." i "Vna flu.":

Ucrtani su, ali ne i imenovani, vodotoci Gline, Petrinjčice i više drugih manjih rijeka. Ovdje nas zanima gorski predio, koji se proteže između rijeka Petrinjčice i Une, od Pedlja do Komogovine, dakle, zapanjujuće precizno, kada je riječ o Zrinskoj gori do Petrinjčice. Tim je upitnije zašto uopće nije kartografiran sjeverozapadni dio Zrinske gore, onaj između Petrinjčice i Gline. Hrastovičkoj gori nema ni traga na Simbucusovoj karti. Ovaj kartografski obrazac o gorskom predjelu između Une i Petrinjčice ponavlja se na više karata druge polovice 16. i prve polovice 17. stoljeća. Na **de Jodeovoj** karti iz 1593. godine, između "Dinta fl." i "Glina fl.", čiji su tokovi skoro usporedni - s tim što prva utječe u Kupu, a druga, izvirući sjeverno od Zrina u Savu, nizvodno od Siska (sic! - D.R.) - nižu se jedan za drugim, od juga prema sjeveru, na vrhovima međusobno odvojenih, a ulančenih brda "Pedel", "Zrin", "Gradatz" (dakle, u štokavskom obliku! - D.R.), "Klinagora", "Hrastovitza" i "Petrinia". Zapadno od Hrastovice je "Binadol". Između Pedlja i Zrina je osmanska vojska u strojevom maršu s tri zastave, krećući se u smjeru "Topulzka" (Topusko) na Glini. Takvih stilizacija osmanske

²⁶ "...to je ona (Zagrebačka crkva, Kaptol i biskup - nap. D.R.) već ranije (tj. prije izgradnje sisačke tvrđave - nap. D.R.), osjetivši približavanje turske opasnosti, podigla nekoliko manjih utvrda na strateški osjetljivim položajima: Pecki, Čuntić, Klimnu goru, Križ, Sokol.247) Već su otprije na tom području uz zrinske i blagajske utvrde Kaptola i Zagrebačke biskupije: Vinodol, Veliki Gradac, Mali Gradac, Hrastovica i Gore. Na samoj će Kupi zagrebački biskupi sagraditi već oko 1530. godine manji kaštel kraj važnoga prijelaza preko rijeke, kod Pokupskoga. Taj je kaštel sagraden u tlocrtnoj formi trokuta na neki način prethodnica budućega kaštela u Sisku.248) Još 1539. godine, kada ban P. Keglević pokušava spasiti Jasenovac i izgubljenu Dubicu na Uni, on razmišljao obrani Hrvatske na Kupi. (...) (Kruhek 1005.: 128). Sokol je bio kaptolski drveni kaštel na rijeci Glini (Isti, str. 136, 187).

vojske u maršu ima više na ovoj karti, uključujući i predio sjeverno od Kupe, u žumberačkom području ("Huskochi"), kao što ih je inače bilo razmjerno mnogo na suvremenim kartama jugoistočnoeuropskih prostora.²⁷

Sve navedene utvrde iz Lenkovićeve popisa 1563. godine, koje su pripadale grofovima Zrinskim, bile su u pounskom dijelu potonjega banskokrajiškog prostora. Tradicija o tome što su bili posjedovali grofovi Zrinski u Pounju živo je sačuvana i u listinama i u oralnoj tradiciji. Glavačeva i Valvasorova karta, koje, uostalom, nisu nastajale neovisno jedna od druge, svjedočanstvo su o lijevoj obali Pounja od Dvora do Kostajnice kao o Zrinskom polju. (Pojam se nije protezao do Dubice jer je ona bila u posjedu zagrebačkog Kaptola.) Isto su tako prigorja s lijeve obale Pounja bile Zrinska planina.

Međutim, osjetno veći dio Međuriječja bio je prije osmanskih osvajanja u posjedu zagrebačkog biskupa i Kaptola. Prvo je uključivalo i posjede Topuske opatije. Isključeno je bilo da bi zagrebački biskup i Kaptol podržavali širenje oronima "Zrinska planina" na svoje posjede u 16. stoljeću! Što god tko danas istraživački mogao argumentirati s njima u vezi u vrijeme protuosmanske obrane, činjenica je da zagrebačka biskupija i Kaptol nisu bili uzmakli iz Pokuplja, a bitka kod Siska 1593. godine ne bi mogla biti uspješna da Kaptol prethodnih pola stoljeća nije bio činio što je mogao da se Sisak održi. S druge strane, dvojbeno je koliko su Zrinski uistinu bili ustrajni u obrani Pounja. Osmanlije su osvojili Kostajnicu 1556. godine, doduše, izdajom i bez izravne odgovornosti. (Ipak, da su je branili onako kako je Nikola Šubić Sigetski branio Siget 1566. godine, ... Povjesničari i danas s pravom zaziru od takve vrste pretpostavki.)

Glavačevoj i Valvasorovoj karti hrvatskih zemalja tipološki pripadaju karte Martina **Stiera**, napose *Landkarten des Königreichs Ungarn, und denen andern angränztenen Königreichen* ... (Nürnberg 1664.): Usred banskokrajiškog područja je grb Hrvatske i natpis "Croatia", što je čest slučaj na kartama 16. i 17. stoljeća. Njegova se većim dijelom pošumljena pobrdla nalaze i u predjelu između Une i rijeke koja izvire sjeverno od Pedlja i uvire u Savu zapadno od Blinje kao i u predjelu između te rijeke i Kupe s isto tako označenim pošumljenim pobrđima oko Hrastovice i Gora. Glavna je razlika u tome što na ovoj karti, za razliku od Glavača i Valvasora, nema nikakvih oronima. Na ovoj su karti brojne obavijesti, kada je riječ o banskokrajiškom prostoru, silno reducirane (oikonimi, hidronimi), ali su pouzdanije indikacije o pobrđima u pokupsko-savskom dijelu Međuriječja.²⁸

Karta Johanna Weikharda **Valvasora** *Croatia* iz 1689. godine, neovisno o svemu što duguje Glavaču, ipak je poseban slučaj jer je Valvasor odlično poznao hrvatske zemlje, bio iznimno obrazovan čovjek te u vrlo bliskim odnosima s nizom ljudi iz Hrvatske (promjerice, s Pavlom Ritterom Vitezovićem).²⁹

Istočno od "Corana Fluss" je "Petrova Gora", koja je sa svoje istočne strane omeđena s "Hutina Fluss", a ovoj je dalje na istok zaravnjen predio sve do "Glina Fluss", koji je označen kao *Totus tractus vastatus*. Poriječje Gline čine "Maia Fluss", "Buzeta Fluss" te "Brutzina Fluss".

²⁷ Cornelius de Jode, *Croatiae, & circumiacentiu[m]Regionu[m] versus Turcam nova delineatio...* (Antwerpen, 1593.), u: Kozličić 2003.: 119 i 120.

²⁸ Pandžić 1988.: 70 i 71.

²⁹ Vidjeti bilj. 7.

Sve one izviri na padinama pobrđa koje ih dijeli od gornje Korane. Pobrđe se s koranske strane zove "Gomile". S lijeve strane gornje Korane je "Massvina Mons". Predio između gornje "Brutzina Fluss" i "Buzeta Fluss" zove se "Lippa", a prostire se duž sjeverne strane "Bvsinska Planina". Prema Uni je između Bužimske planine i Une "Bvsinsko polie".

Pobrđe se nastavlja i dalje prema sjeveroistoku kao "Zrinzka Planina". Od Bužimske je odvojena tokom "Sirouniza Fluss". Odakle počinje i "Zrinzko Polie", koje se prostire duž Une, nadomak Kostajnice ("Costaniza"). Zrinska planina prostire se na sjeverozapad do nadomak ušća Maje u Glinu, a jedno pobrđe, koje se u rasponu od donje Gline do gornje "Petrinia flus" zove "Vlahovitsevo Berdo", pisano istim slovima kao i Zrinska planina, iznad Kupe postaje "Neboian", pisano također istim slovima. Zrinska planina se prema sjeveroistoku prostire do međuriječja Une i "Gradusa fluss", a proteže se i dalje između "Gradusa fluss", "Paztusa flus" i "Petrinia flus", ali bez imena. Dakle, potonja banskokrajiška pobrđa na Valvasorovoj karti bila su Busimska planina, Zrinska planina, Vlahovićevo brdo i Nebojan. Cijeli je predio od rijeke Gline prema donjoj Uni i Savi te Kupi, osim "džepova" na ušću Une i Kupe, u pobrdima!

U cijelome predjelu od Gline do Save jedina dva mjesta u unutrašnjosti su "Tsanÿts" (Čuntić) i "Pusza Petrinia" (Pusta Petrinja), s lijeve i desne strane izvora "Petrinia flus". S desne strane Kupe su "Hrastouiza" i "Petrinia", a na lijevoj obali Kupe "Berkussa", "Ferkassitsi", "Letouanitsi", "Brez", "Drentsinia" i "Szissek". Na desnoj obali Save je "Blinia", a na lijevoj obali Une "Guozdanze" (u gornjem toku Žirovca), "Grangia" (Divuša) te "Zrin" i "Costaniza" (na otoku). Na desnoj obali Une, od Sane do ušća, označena je samo "Dubitza".

Drugim riječima, predio je pust, ali je za razliku od predjela preko Une na istok, koji je geomorfološki i demografski najvećim dijelom prazan, geomorfološki i posebno hidrološki mnogo preciznije iscrtan, neovisno o tome što su rijeke Kupa i Korana označene kao granica.

Glavačeva karta je nastala 1673. godine, a Valvasorova 1689. godine, dakle, obje poslije sloma Zrinskih i Frankopana te je isključena bila mogućnost da bi oni pojmu "Zrinska planina" pridjevali bilo kakvo drugo značenje nego ono koje je bilo tradicijski ustaljeno. Prestiž Zrinskih je i nakon njihova poraza bio neupitan, tim više što se s habsburške strane održavanjem svijesti o predosmanskom posjedu Zrinskih u Pounju suzbijalo sve one koji su kalkulirali u promijenjenim okolnostima domoći se njihovih zemalja.

Jedno od posebno uočljivih obilježja obje karte je vrlo uočljiv horonim Vlahovićevo brdo ("Vlahovitsevo Berdo").³⁰ Danas se u tome predjelu nalazi i selo Vlahović, ali i više drugih sela koja su od Bečkog rata naseljena najvećim dijelom ili isključivo Srbima. Nije jedini

³⁰ U kritičkoj historiografiji je uvriježeno uvjerenje da na pokupskoj Bansknoj krajini i u Petrinjskoj kapetaniji nije bilo srpskovlaških krajišnika prije Bečkog rata (1683. - 1699.). Glavačeva i Valvasorova karta ipak drže otvorenim pitanje odakle "Vlahovitsevo Berdo" i to pisano velikim slovima u predjelu koji je bio pod banskom vlašću. Manojlo Grbić s time u vezi piše: "Prva srpska naseobina u Baniji znanjem domaće vlasti pada u godinu 1640. Te godine pošalje hrvatski ban, Ivan Drašković, Petra Keglevića po Srblje među Turke. Ovaj izvede neki dio naroda, pod nekim knezom Todorom, preko Gvozdanskog (u Petrovoj Gori (sic! - D.R.)), i nastani ga na Kupi. Tom prilikom potuku Srblji sa Keglevićem turskog Oda-bašu, koji je priječio iseljenje Srbalja." (nav. dj., I., str. 90). Grbić se pritom poziva na Vitezovićeveu Kroniku (str. 188) i Karlovac (str. 147). "Tekar na 3. srpnja god. 1640. pošao je po vlahu u Tursku ban Ivan Drašković, te je njih izveo nekoliko s knezom Todorom preko Gvozdanskoga do Kupe. Tom prigodom potukao je Petar Keglević turskoga Oda bašu, koj je htio prepričiti odlazak vlahu. 3 3 Rattkay: Memoria regum et banorum. II. izdanje, str. 153." (Lopašić, Radoslav, *Poviest i mjestopis grada i okolice*, Karlovac 1879/1993., str. 147).

horonim u pitanju. Na Valvasorovoj su karti to i “Lippa” i “Neboian”. Riječ je o horonimima koji postaju oikonimi (Vlahović, Nebojan) ili nestaju (Lipa). Oni su svjedočanstvo o predjelima koji prestaju biti *terrae deserta* te referirajući na stariju tradiciju (Nebojan) ili konstituirajući novu (Vlahović) stvaraju novi kulturni krajolik Banske krajine, odnosno, ne uspijevaju na temelju stare tradicije stvoriti novu (Lipa).

Među više karata hrvatskih zemalja koje je potpisao Giacomo Cantelli **da Vignola** u ovom se slučaju izdvaja izabrana zbog izuzetno sadržajnog prikaza banskokrajiškog područja. Od rijeke Une prema rijeci Glini te prema rijekama Kupi i Savi sjenčenjem pobrđa vrlo su vjerno prikazani pravci protezanja njihovih spletova od Bužimske planine, preko Zrinske planine do neimenovanih brda nadomak Vinodola, Kline i Hrastovice.³¹ Od mjesta “Smerdgiak” na utoku Maje u Glinu, dakle, potonjeg grada Glina, pa prema Zrinskoj planini prostire se “Vlahoutseuoberdo”. “Neboian” je u Cantellija selo za razliku od Glavača i Valvasora, koji su ga označili kao da je bio predio. Međutim, u Cantellija se javlja kartografski frekventni pojam “Lippa” na utoku “Buzeta fl.” u “Brutsina fl.”. Budući da oba potoka i danas postoje, uočljivo je da mu na topografskim kartama više nema traga. Cantelli i pojam “Motai” za predio između rijeka Maje i Gline prije utoka Maje u Glinu, koji je također katografski poznat, ali se u njega vrlo uočljivo javlja. Mnogo su pouzdaniji i njegovi prikazi vodotoka koji se sa Zrinske gore slijevaju u Savu. Ipak, rijeka Sunja je i njemu bila nepoznata, izmičući mu sa svojim krivudavim tokom, kao i svim njegovim prethodnicima.³²

U hrvatskoj kartografskoj tradiciji Pavao **Ritter Vitezović** je s *Mappa generalis Regni Croatiae totius limitibus suis antiquis, videlicet a Ludovici Regis Hungariae, Diplomatus comprobatis, determinati* (nastaloj 1699. godine) prvi koji iscertava susljedične promjene granica u vrijeme kada granice prestaju biti pustinje, a postaju granične linije. Njegova je karta, dakle, temporalno višeslojna.³³ Ona je to po još jednom vrlo uočljivom obilježju, kada je riječ o banskokrajiškom prostoru. Naime, preko cijelog područja između Une i Kupe upisao je *Terra deserta, olim, nunc a Valachis habitata, ...*³⁴ Bilješka je neobična po tome što Vitezoviću nije moglo biti nepoznato da se desne obale Kupe, ali i drugdje u tom prostoru ima kontinuiteta starohrvatskih naseobina ili, najmanje, kontinuiteta kultiviranja tla sa stalnim staništima s lijeve obale Kupe. Drugo, svi kolonisti iz Bosne nisu bili u srpskovlaškom statusu. Bilo je i “Mađara”, tj. Hrvata osmanskih podanika itd. Očito je bio impresioniran brojnošću srpskovlaških zajednica i njihovim vojnim potencijalom! Njegov je prikaz Zrinske planine vjeran, ali samo u pounskim granicama. Međutim, za razliku od upisanih “Vellevis M.”, Pllesivitza M.” itd., Zrinska planina u njega nije iskazana.

Mathias Antonius **Weiss i suradnici** radili su u Beču i na terenu desetljeće na karti Hrvatske i susjednih zemalja (1729. - 1738.). Budući da je karta nastala kao sastavni dio vojnostrateške studije “Kratki opis i prikaz obrambenog stanja hrvatskih granica”, ona sadržava više funkcionalnih inovacija. Što se tiče banskokrajiškog prostora, njezina je velika

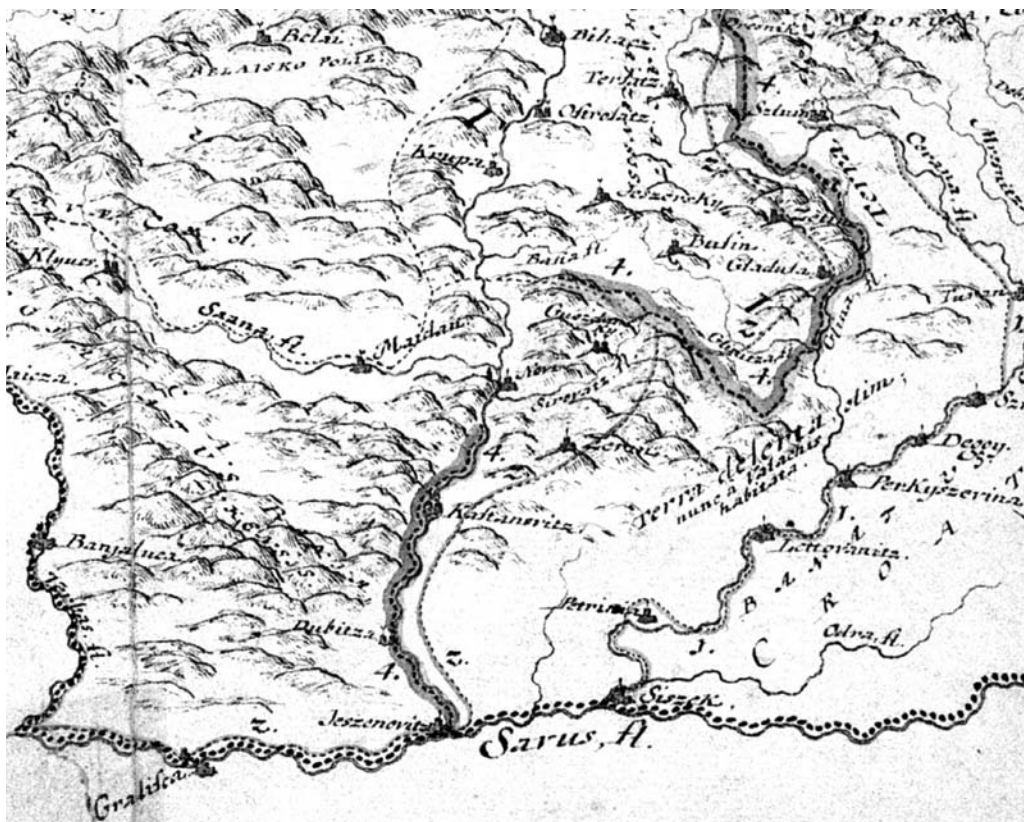
³¹ Prema položaju na ovoj karti Klin(a) je današnje Taborište.

³² Giacomo Cantelli da Vignola, *La Croatia e Contea di Zara* (Rim, 1690.), u: Kozličić 2003.: 208 i 209.

³³ Hrvatski državni arhiv, Kartografska zbirka, D. I. 60.

³⁴ Slukan Altić, Mirela, *Povijesni atlas gradova. IV. svezak. Hrvatska Kostajnica*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar - Državni arhiv Sisak, 2007., str. 66 - 67. “Nekoć pusta zemlja, sada naseljena Vlasima.”

Slika 4.
Banovina
na karti
P. R.
Vitezovića
iz 1699.
godine

vrлина skoro topografska egzaktnost hidrografske mreže. Imajući na umu narav pobrđa u istome prostoru, time su bila uspješno umrežena i pobrđa, ali ona sama su bila bitno slabije kartografski prikazana.³⁵ Dakle, Zrinske planine na njoj nema, ali je ova karta posredno osjetno doprinijela egzaktnijim predodžbama o složenoj strukturi zrinskogorskog masiva.

Koliko se teško u 18. stoljeću probijao pojam “Zrinska planina” svjedoči i karta Matthäusa **Seuttera** *Nova et accurata Hungariae (...) Tabula ...* (Augsburg 1744.), koja mnogo pouzdanije prikazuje vodotoke i izabrana naseljena mjesta. Pobrđa su u ovom slučaju slabije zastupljena. Oronimi su potpuno izostali. Dalje se ustaljuje oikonim “Zmerdgiak” na mjestu današnje Gline, ali na njoj nestaju Vlahovićevo brdo, kao i bilo koji drugi toponim koji bi reflektirao kolonizacijske procese. Redom su uočljivi oni toponimi koji su rijetko kada od 16. stoljeća izostajali s karata (Putza Petrinia, Hrastovitz, Gora, Haititskula, Pedalj, Zerín, Gvozdansky itd.). Novi je toponim “Struga” u Pounju. Upisano je “Zerín Polie”, ali nema Zrinske planine! Upisan je i “Territorium Noviense”, od Žirovca prema “suhoj međi”, koji je toliko bio i ostao prijeporan u 18. stoljeću.

Da kartografija ne pozna nužno progresivan razvoj, svjedočanstvo je i karta Johanna Baptista **Homanna** *Tabula Ducatus Carniolae, Vindorum Marchiae et Histriae ...* (Nürnberg 1753.) Iako ona slijedi svoje neposredne prethodnike, začuđujuće je neprecizna pa i netočna. Zrinska planina potpuno je izostala tako da je težište pobrđa u Međuriječju od gornjeg

³⁵ Kozličić 2003.: 414.

Žirovca duž rijeke Gline! Čuntić ("Tsuntnicz") je usred banskokrajiškog prostora, između Puste Petrinje, koja se i dalje ustrajno javlja na kartama i Pedlja. Hrastelnica i "Odranitz" su s desne obale rijeke Save, nizvodno od Siska itd. Novina je prikaz močvarnih predjela u donjem toku rijeke Sunje. Nje same i dalje nema, ali se bar nazire njezin tok.³⁶

Kada se konačno Zrinska planina kartografski pojavi, to više neće biti planina već gora i to na njemačkom jeziku. Na karti Maximiliana **Schimecka** *Das Koenigreich Bosnien und die Herzegovina...* (1788.), napravljenoj očito s ciljem da posluži ostvarenju ratnih ciljeva, obavijesti su s obje strane granice bitno preciznije, očito se naslanjaju i na velike topografske izmjere, oikonima je pravo obilje, hidrografske su obavijesti mnogo pouzdanije, a novina su i ucrtane komunikacije s obje strane imperijalne granice. Najnepouzdanije su unijeta pobrđa. Ona su i dalje "krtičnjaci". Međutim, u banskokrajiškom slučaju je važno je da upisan oronim "Zriner Geb[irge]", ali na organičenom arealu, zapadno od Gvozdanskog i Pedlja. Prvi put je upisan "Duor" (Dvor), ali s netočnim utokom Žirovca u Unu.³⁷

Dakle, za razliku od 17. stoljeća, 18. stoljeće je bilo mnogo suzdržanije prema oronimu "Zrinska planina". Kada ga je konačno legaliziralo, to nije bilo na hrvatskom već na njemačkom jeziku. "Gora" je stigla preko njemačkog "Gebirge".

Kada je riječ o banskokrajiškoj toponimiji, vrijedi upozoriti da je od Bečkog rata do militarizacije Banske krajine sredinom 18. stoljeća postojala Zrinska krajina (*Zrinszka Kraina, Confinium Zriniense* itd.), koja se prostirala Zrinskim poljem i Zrinskom planinom, kao što je postojala i Kostajnička krajina (*Kosztanycka Krayna, Costanitzer Gränze* itd.), koja se većim dijelom protezala duž komunikacije prema Petrinji, u smjeru Komogovine.³⁸ U razdoblju od 1718. do 1752. godine Bansku krajinu činilo je pet kapetanija (Dubička, Glinska, Jasenovačka, Kostajnička i Zrinska).³⁹ Zrinska je bila najmanja među njima. Stvaranjem Prve (Glinske) i Druge (Petrinjske) banske pukovnije ukinute su kapetanije, a status Zrina u Banskoj krajini bio je bitno oslabljen. Ostalo mu je kumpanijsko zapovjedništvo, podalje od novih komunikacija. Novim ustrojstvom iznova su središta pomaknuta s Une na Kupu, a granica među pukovnijama odvajala je zrinskogorski pounski dio i predio istočno od toka Petrinjčice, koji su činili Drugu bansku pukovniju od predjela zapadno od te linije koji su činili Prvu bansku pukovniju. Za pretpostaviti je da međupukovnijska granica nije olakšala već, naprotiv, otežala recepciju pojma "Zrinska gora" s druge strane granice.

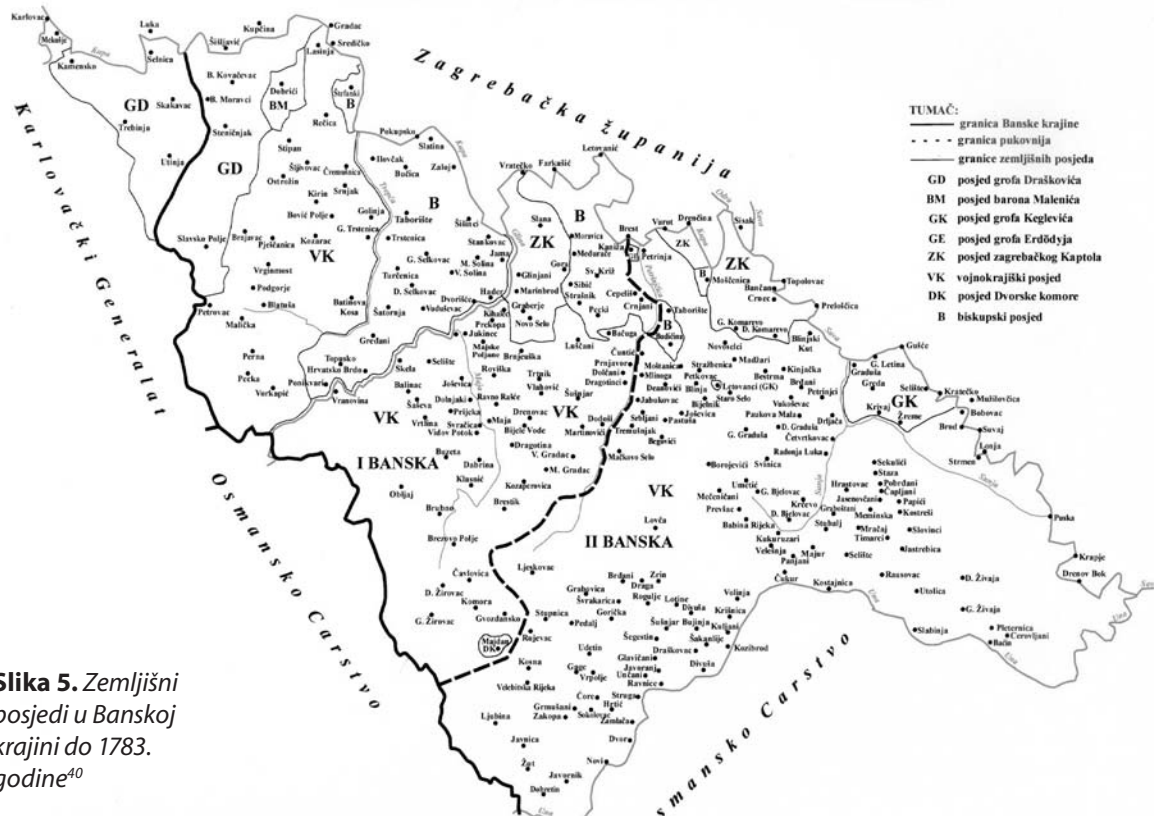
Teritorijalno širenje Banske krajine nastavljeno je do 1800. godine, kada su svi posjedi zagrebačkog biskupa, Kaptola, grofova Draškovića, Keglevića i Erdödyja i baruna Malenića, dakle, sav prostor između Une i Kupe te od Save do granice sa Slunjskom pukovnijom ući u

³⁶ Kozličić 2003.: 407.

³⁷ Jedna nedatirana rukopisna skica karte Banske krajine, vjerojatno s početka 18. stoljeća, sadržava djelomično nečitak zapis "Hic Populi Zriniani ..." (HDA, KZ, A. I. 26); Kozličić 2003.: 427.

³⁸ U prijedporima u vezi s pravnim statusom različitih predjela i starih i novih podanika Međuriječja je i uspon i pad jednoga od najboljih hrvatskih zapovjednika i najhrabrijih ratnika u Bečkom ratu, Ivana Andre Makara: "Makarova je zasluga, što je Slavonija konačno oslobođena od Turčina. Ivan Andre Makar izveo je kao vojskovođa i mnoga odlična djela, koja bi zaslužila, da ih tko napose opiše, ali je sagriješio kao čovjek i domorodac, radeći na užtrb Hrvatske god. 1694. do 1696. kao zapovjednik Novog i Zrina, da se od kraljevine odcipe Pounski Vlasi i da im on bude general." (Lopašić, Radoslav (sabradio i protumačio), *Urbaria lingua Croatica conscripta. Hrvatski urbari. Svezak I.*, Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, Zagreb 1894., str. 407, bilj. 1)

³⁹ Kaser, Karl, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545 - 1754.) Tom I.*, Naprijed, Zagreb 1997., 209 - 212.

Slika 5. Zemljišni posjedi u Banskoj krajini do 1783. godine⁴⁰

sastav Banske krajine. Prva banska pukovnija je s tim proširenjem dobila mnogo više teritorija i stanovnika nego Druga. U Pounju je bilo malih promjena nakon rata s Osmanlijama 1788. - 1791. godine, koje su osigurale ustaljivanje granice na rijeci Uni. Međutim, Zrinska gora je nakon toga i dalje sve više bila marginalizirana kao (sub)kordonski fenomen.

Za razliku od svjetovnih vlasti, duhovne su vlasti imale mnogo više interesa zaštititi svoj utjecaj i u Pounju. U slučaju Katoličke crkve, bila je to prije svega "bitka" za kaptolsku Dubicu.⁴¹ U slučaju Pravoslavne crkve, bila je to "bitka" za vlastitu crkvenu hijerarhiju u cijeloj Banskoj krajini. Ona se održala od 1713. do 1771. godine i to pod nazivom Kostajničko-zrinopoljsko vladičanstvo.⁴² (Zrinska tradicija je time nominalno bila održavana među Srbima, tim više što su oni bili većina krajišnika Zrinske krajine.) Tako se u jednoj slavenosrpski pisanoj molbi karlovačkom mitropolitu Vićentiju Jovanoviću iz Kostajnice, 22. ožujka 1733. godine (po starom kalendaru) zapisalo: "...slugi Kostajničke, Zrinopolske i proćih zdješnjia eparhiji komandah, ves kler crkovnij, takožde knezi so svojimi oficiri i vsi vkupje Vostoč(nija) svetija

⁴⁰ Slukan Altić, Mirela, *Povijesni atlas gradova. II. svezak. Sisak*, Državni arhiv Sisak - Hrvatski državni arhiv, 2004., str. 55. Zahvaljujem autorici na dozvoli reproducirati ovu kartu.

⁴¹ Vidi: Krčelić, Baltazar Adam, *Annuae ili historija 1748 - 1767*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1952. *Annuae* su vjerojatno najdragocjenije pojedinačno svjedočanstvo u kaptolskoj "bitci za Dubicu" u razdoblju militarizacije Banske krajine sredinom 18. stoljeća.

⁴² Radeka, Milan, *Gornja krajina ili Karlovačko vladičanstvo. Lika, Krbava, Gacka, Kapelsko, Kordun i Banija*, Savez udruženja pravoslavnih sveštenika SR Hrvatske, Zagreb 1975., str. 159 - 161. (ćir.);

cerkvi sinovi⁴³ Drugim riječima, protezanje atribucije “zrinski” u 18. stoljeću s pounskih na pokupske predjele jednim je makar i malim dijelom posljedica crkvene jurisdikcije kostajničko-zrinopoljskih vladika. Ovaj je proces prekinut ukidanjem eparhije 1771. godine.

Što se sve zbivalo sa shvaćanjem pojma “Zrinska gora” i kako su se mijenjale predodžbe o njoj u 19. stoljeću, nije tema ovog članka. Dovoljno je skrenuti pozornost da je u drugoj polovici 19. stoljeća Heinrich **Kiepert** 1870. godine, autor jedne od brojnih modernih karata Monarhije, unoseći pojam “Zrin Gleblirgel” prikazao predio između Komorana (danas, Komora na dvorskoj strani) i Kukuruzara na kostajničkoj strani, kao jedinstveno pobrđe od jugozapada prema sjeveroistoku, u potpunosti u sastavu Druge banske pukovnije, s kojega se na sve strane slijevaju vodotoci u smjeru Save, Une, Gline i Kupe.⁴⁴ Ekosistem Zrinske gore su u kategorijama geološkog trajanja najviše širili njezini mnogobrojni vodotoci!

Austro-ugarska vojna kartografija u drugoj polovici 19. stoljeća, napose u svojim specijalnim kartama, kojima nije nedostajalo vrhunskog profesionalizma, bila je krajnje suzdržana prema pojmu “Zrinska gora”! Primjerice, jedna od njih, koja je poboljšavana u razdoblju od 1882. do 1897. godine, koristi pojam “Šamarica” za cijeli zrinogorski predio i raščlanjuje ga na veći broj “revira” od Brubna do Kostajnice: Orlova, Šaševa, Prolom, Popov gaj, Angjelina kosa, Šamarica, Lipova kosa, Pedalj itd.⁴⁵ Dakle, u ovom je slučaju Šamarica i cijeli gorski predio i “revir”.⁴⁶

Hrvatske karte tog doba su već bile ustalile pojam “Zrinska gora”.

Sljedeće je otvoreno pitanje konverzija pojma “Zrinska planina” u “Zrinska gora”, tj. kada i zašto se to dogodilo. Pitanje će ipak morati ostati otvoreno za kulturnolingvističku analizu. Hrvatski rječnici ranoga novog vijeka otkrivaju ove pojmovne obrate, koji iziskuju istraživanje koje prelazi granice mojih dosadašnjih interesa:

Prvo, Faust **Vrančić**:

- “Latine: Mons / Italice: Monte / Germanice: Berg / Dalmaticae: Gorà / Vngarice: Hegy”
- “Latine: Alpes / Italice: l’Alpi / Germanice: Birg / Dalmaticae: Planine / Vngarice: HavafoK⁴⁷)

⁴³ Gavrilović, Slavko, *Grada za istoriju Vojne granice u XVIII veku. Knjiga I.: Banska krajina 1690 - 1783.*, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, II. odeljenje: Spomenici na tuđim jezicima, knjiga XXVIII, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1989., str. 338-339 (ćir.). Mnoštvo je sličnih intitulacija i formulacija u dokumentima pohranjenima u fondu Plašćanske eparhije u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu.

⁴⁴ Kozličić 2003.: 435.

⁴⁵ “Zengg” - „Kostajnica“: 1:200.000; „Schrift u. Gerippe v. Offic. M. Jakupec / Nach Spezialkarte 1883 / Terrainschraffirung v. Assist. Rud. Politschek Edl v. Pal(...) Contract Zeichner J. Harwegg / Nach Spezialkarte 1882 bis 1889 / Terrain Offic. V. Czerny / Gedruckt am 11. 3. 1897. / K. u. k. Militaer-geographisches Institut“ (HDA, KZ, E. II. 180).

⁴⁶ Simbolička geografija Šamarice je prije svega fenomen razdoblja od 1941. godine praktično sve do danas pa iziskuje pristup vrlo različit od primijenjenoga u ovom članku.

⁴⁷ Vrančić, Faust, *Dictionarivm qvinque nobilissimarvm Evrope lingvarvm, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae, & Vngaricae ...*, Venetiis, 1595., str. 6, 63

Drugo, Juraj **Habdelić**:

- “Gora *Mons, tis, m.*”
- “Planina *Alpes, ium, f. Montes ardui*”⁴⁸

Treće, Mirko **Divković**:

- “Alpes, ium, f. *Alpe*. (...) 2) Alpīnus, adj. Alpinski, planinski (...)” “mōns, tis m. (...) *brdo, gora, brijeg, planina*; * *gorsko, kamenje*; pren. *gora, montes argenti* ...”⁴⁹

Četvrto, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*:

- “Ālpe ž mn (G -ā) *geogr.* planinski masiv (sustav) koji oblikuje klimatsku, hidrografsku i drugu granicu između srednje i južne Europe ...”⁵⁰
- “gòr|a ž (...) 1. planina, ob. srednje visine [*Zagrebačka ~a*] 2. svaki šumoviti kraj (...)”⁵¹
- “planina ž (G mn planina) *geogr.* veliko kopneno uzvišenje (ob. iznad 500 m. relativne visine) koje obično ima više vrhova; gora”⁵²

Pitanje povijesti pojma (*Begriffsgeschichte*) jedno je od najizazovnijih u modernoj historiografiji. U svakom slučaju, Zrinska gora ima danas primjereniji naziv, kada je u suvremenom standardu riječ, nego što bi bila Zrinska planina. Kako se taj značenjski pomak zbilo, ne odnosi se očito samo na Zrinsku goru.

Zaključak

Oronim “Zrinska gora” ustalio se koncem 18. stoljeća, ali nije prestao biti prijeporan ni u kasnijim razdobljima. U ranijem razdoblju su Stjepan Glavač (1673.) i Johann Weikhard Valvasor (1698.) kartografski “otkrili” očito stariju tradiciju korištenja pojmova “Zrinska planina” i “Zrinsko polje” u donjem Pounju, s lijeve strane rijeke, od utoka Žirovca u Unu do Kostajnice na Uni i sela Kukuruzara na rijeci Sunji. Bile su to približno granice posjeda grofova Šubića Zrinskih u Pounju do sredine 16. stoljeća. Pojmovno dvojstvo zrinskih “planine” i “polja” održalo se i kada grofova Zrinskih više nije bilo. U održanju te tradicije udjela su imali i hrvatska staleška kolektivna memorija, ali i pučke predaje i to neovisno o etnokonzefionalnim razdijelnicama. Ekstenzivnije tumačenje pojma “Zrinska gora” od tradicijski baštinjenog recentniji je fenomen, što iziskuje posebno istraživanje.

⁴⁸ Habdelić, Juraj, Dictionar ili Réchi Szlovenfzke zvegega ukup zebrane, u red poftztaulyene, i Diachkemi zlahkotene Trudom Jurja Habdelicha ..., Nemski Gradecz, M.DC.LXX., D7v, P4.

⁴⁹ Divković, Mirko, *Latinsko-hrvatski rječnik za škole. Izdanje drugo*, Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, Zagreb 1900., str. 73, 664.

⁵⁰ *Hrvatski enciklopedijski rječnik A-Bez*, Jutarnji list - Novi liber, Zagreb 2004., str. 83.

⁵¹ *Hrvatski enciklopedijski rječnik Doh-Gra*, Jutarnji list - Novi liber, Zagreb 2004., str. 365.

⁵² *Hrvatski enciklopedijski rječnik Pes-Pro*, Jutarnji list - Novi liber, Zagreb 2004., str. 46.

Summary

Croatia's culture rarely holds a place for mountains (or hills) names from the national Pantheon. The Petrova gora hills in Kordun, or, Zrinska gora hills in Banovina/Banija are rare exemptions to the rule.

Starting from an assumption, that a name could not be given before the dukes Šubići had become counts Zrinski, primarily in the terms of land possession (receiving estates and lands Zrinska gora, Zrinsko polje etc.). The central point is whether, and if yes- how, oronym continuity of Zrinska gora held, in the period after counts Zrinski had left or lost their estates in lower Pounje region, especially under the Ottoman rule and in periods following the Treaty of Karlowitz (1699.), or after the multi-river basins (rivers of Kupa-Sava-Una-Glina) were reincorporated into the Croatian Military Frontier (Banska Hrvatska, aka Banska krajina). The symbolism of this paper, in geography and environmental history terms, is primarily related to the early Modern Age (approx. years 1500-1800), and less to modern epoch, using mainly contemporary maps of different origin.

Ekonomaska i ekohistorija
Economic- and Ecobistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Volumen VI. / Broj 6
Zagreb - Samobor 2010.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/61-20-148, fax: +385/1/61-56-879

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Međunarodni istraživački projekti: "Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediteranskom kontekstu" (voditelj prof. dr. sc. Drago Roksandić) i Triplex Confinium - "Hrvatska riječna višegraničja" (voditeljica: doc. dr. Nataša Štefanec) Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Urednici / Editors-in-chief:

Hrvoje Petrić, Drago Roksandić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - predsjednik (Zagreb, Hrvatska), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula, Hrvatska), Zrinka Blažević (Zagreb, Hrvatska), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb, Hrvatska), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Halil İnalçik (Ankara, Turska), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Silviije Jerčinović (Križevci, Hrvatska), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb, Hrvatska), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb, Hrvatska), Ivan Mirnik (Zagreb, Hrvatska), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb, Hrvatska), Marko Šarić (Zagreb, Hrvatska), Mladen Tomorad (Zagreb, Hrvatska), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Hrvatska), Zlata Živaković Kerže (Osijek, Hrvatska)

Prijelom / Layout:

Meridijani, Alan Čaplar

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN:

1845-5867

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2010.

Na naslovnici / Cover:

Vrh Kalnika Vranilac / Vranilac, Peak on Kalnik Hills
foto / photo: Alan Čaplar

Adresa uredništva / Mailing adress:

Hrvoje Petrić (urednik)
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: h.petric@inet.hr

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH i Koprivničko-križevačke županije
